

TORI-VÄNDRA VANEM KÜLAARHITEKTUUR

Heiki Pärdi

EVMi maaarhitektuurikeskuse vana maamaja päev
Sikana talus 16. mail 2026

Aasta 1924: Üldmulje küladest [Piista, Tahkuse, Rahnoja, Kavasoo] on hää. Talud siin on kõige paremad üle terve V[ana] Väandra ja üldse Väandra. Talude jõukusele on siin alus pandud juba möödunud aastasaja viimasel veerandil linaharimise ja karjakasvatamisega. Talud on suured keskmiselt 100 dessantinilised. Taluelamuid, ehitud juba 40-50 aasta eest, võib veel täna eeskujulisteks pidada. Tahaks alla kriipsutada eriti siin seda kodusust, eriti mugavust. mis saabund juba aastakümneid kestnud kultuurse arenemise juures. Juba talude ümbrus on avatlev. Igalpool maksma pandud puhtus, korralikkus torkab silma. Talu juure viib ei mitte enam juhuslikult tallatud jalgteerada vaid korrashoitud prügitud tänav. Talud ümbritsetud lillepeenraist, rohtaedadest. Elamud eraldi kõigist kõrvalhoonetest. Elamud sisemiselt kõigiti soodsad ja sündsad. Ruumi valgust ja õhku on kõigil küllaldaselt. Seinad krohvitud, õlivärviga kaetud. Paaris üksikus talus saali seintel seinamaalid, dekoratsjoonid. Puhtus üksikutes taludes otse piinlikult läbi viidud (Pool'ide, Jürgenstein'ide, Jürisson'ide suguvõsataludes). Eluruume 5-6 kuni 10. Klassivahe popside-talude vahel arenend ja isegi teravalt. Popsid suvel tööl olles saavad süüa ühes talu teenijatega eraldud lauas. Pererahvas osalt otse aristokraatne! Saunad ja väljakäigukohad on iseendast mõistetavalt kõigi talude juures.

Kurgja talu hoogu sisse andes, et see 40 a. märkamata tema [C.R.J] poolt ette nähtud rööbaste on liikund. Praegused peremehed – preilid jakobsonid räägivad maakeelt mitte sugugi paremini kui seda mõni endine paruniproua – sakslane võis “teha”. Kurgja on mõis ja mõisas elavad suurused!

Särghaua on sellevastu praeguse aja hoogne suur talu. Teenijatel üks korter hall, vana lagund õue maja. Talu elamu on aga suur ja ruumikas, hästi remonditud eeskujulikult puhas. Valgustus tubades 1:8 – 1:10. Eluruumides Eraldud pool teenijatele – puhas. /Herber/ pererahvale.

Piista-Kuusikaru 1890. aa. Vana-Vändra. Jürgensonid

Antsu. Lokuta

Vedika. Tagassaare. Vändra

Posti. Aesoo. Tori

Kavasoo (1900.aa). Vändra

Jalaka. (1910. aa.) Lokuta. Vändra

Jalaka talu laut-kuivati-küün (1931)

Piistaoja 1883. Vändra

Piistaoja aida all oli korralik piimakelder (1890.aa)

Soome-tüüpi moodne karjalaut Piistaojal 1911

Kiisa-Aadu (1880-1890. aa). Vändra

Nõmaru ehk Jensen, praegu Kustase. 1911 Vändra

Ünnaste Püti (1910). Vändra

Küti (1937-1940). Käru. Vändra

XXX. Suurejõe. Vändra

Kavasoo-Aru ehk Puhku 1890. aa. Vändra.

Kaupme (1927). Tohera. Tori

Sitre-Tuisu (1931). Selja. Tori

Saksale (1915). Levi. Tori

Mäelta. Aesoo. Tori

Mäelta aida esine. Aesoo

Tori kihelkonnakooli hoone (1874-1990.a.a, kavand ja ehitus Jaan Tammann)

Vädra kurttum, kool.

Vädra kurttummade kooli hoone (1893)

Vändra Rahvahariduse Seltsi koolimaja (1913, insener Karl Jürgenson, ehitusmeister Johannes Mamberg)

Koolimaja-arhitektuurist innustust saanud elu-ärihoone (1928) Vändras Vanal tänaval

Samliku koolimaja (1934, arhitekt Jonas Kinnunen, ehitaja Johannes Tibo)

Viira koolimaja (1935, arhitekt Herman Berg, ehitajad Alfred Lorents ja Andres Andresson) Jõesuus. Tori

Ilmselt Jaan Tammanni projekti järgi ehitatud Sikana tohtrimaja ehk haigemaja
1887

Uue-Vändra vallamaja (1885, ehitusmeister Toomas Tetsmann). Võimalik projekti autor on Jaan Tammann, sest tema veidi hiljem valminud Sikana tohtrimaja on täpselt samasugune

Tori vallamaja, (1889, projekti autor Linde, ehitaja Jüri Jantson).

Uuemäe näide Tori arhitektuurist – 1920-1930. aastail ehitatud päris stiilne nurgamaja.

Tori kroonumõisa viljaait (1814), praegu Tori muuseum

TÄNÄN!